

ELEKTRON LINGVODIDAKTIKA INNOVATSION TA'LIMNING MUHIM UNSURI SIFATIDA

Atiyazov Saparbay Jumamuratovich – Ajiniyoz nomidagi Nukus DPI O'zbek tili kafedrası o'qituvchisi

Jumamuratova Sevara Saparbayevna – O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 2-kurs magistranti

E-mail: sjumamuratova@list.ru

Innovatsion til ta'limi sharoitida ham o'zgarishlar ro'y bermoqda. Xususan, yangi tilshunoslik sohalari kirib kelmoqda. Jumladan, lingvopragmatika, lingvodidaktika, psixolingvistika kabi fanlar. Shular orasidan lingvodidaktika yo'nalishini atroflicha izohlasak va o'zbek til ta'limida lingvodidaktikaning tutgan o'rnini belgilab o'tsak maqsadga muvofiq bo'lardi. Lingvodidaktika – bu ta'lim nazariyasi va tillarni o'rganish va o'zlashtirish jarayonlarini o'rganish bilan bir qatorda ta'lim maqsadida tilni lingvistik tavsiflash bilan shug'ullanadigan ilmiy fan. Lingvodidaktika – bu tilni o'qitishni ham, o'zlashtirishni ham hisobga oladigan amaliy fan. Lingvodidaktikaning til o'qitishga oid qator ilmiy fanlar bilan o'zaro aloqasi ko'rib chiqiladi. Ular orasida tilshunoslik, psixologiya, sotsiologiya, aloqa nazariyasi, aloqa etnologiyasi, didaktika kabi fanlar mavjud.

Tilni o'qitish metodikasini oziqlantiruvchi ilmiy fanlar orasida tilshunoslik qanday o'rin tutadi – xorijiy va ona tili? Oldingi barcha davrlarda tilshunoslik asosiy o'rinni egallagan. Til o'rganish jarayonida lingvistik ma'lumotlar (leksik birliklar, morfologiya, sintaktik yasash qoidalari) yetakchi o'ringa ega bo'ldi. Grammatika-tarjima usulida (1840-yillardan boshlab) shunday bo'ladi, bunda o'rganish birligi so'z va so'z turkumlari (grammatika) hisoblanadi. To'g'ridan to'g'ri usullarda ham xuddi shunday (XX asr boshlari), faqat murakkabroq birlik – birlik – ibora. Audiolingual va audio-vizual usullarda (XX asrning 50-yillaridan boshlab) – gapning tuzilishi. Shuni ta'kidlash kerakki, metodologiya o'z tarixidagi tilshunoslik fanining rivojlanishini kuzatib boradi: yosh grammatizmdan strukturalizm va transformatsion grammatika va undan keyin funksionalizm [1.35-36].

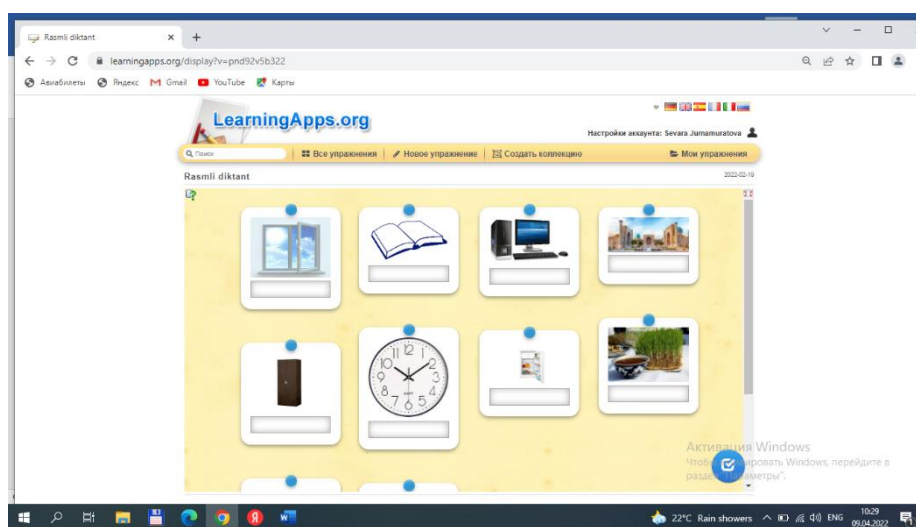
Ammo hozirgi holatida tilshunoslik turli xil mavzular va o'rganish birliklari bilan ajralib turadi. Uning asosiy subyektlari, tildan tashqari, nutq, nutq faoliyati, nutq subyekti, nutq xatti-harakati, nutqiy xabarni shakllantirishning real jarayonlari va uni o'zlashtirish, ular sodir bo'ladigan sharoitlar va boshqalar [4.12]. Xususi didaktikadan olingan usul esa lingvodidaktikaga aylanadi, chunki bu xilma-xil tilshunoslik mavzulari metodologiyaga kiritilgan. Ammo lingvodidaktika nutq subyekti qanday mavjudligiga alohida qiziqish uyg'otadi (homo loquens – gapiruvchi shaxs), ya'ni psixolingvistika nima qiladi. Nutq predmeti, uning nutqiy mavjudlik muhiti, nutq, muloqot va o'rganish birligi – matn – matn va intizomga bag'ishlangan “Til o'qitishning psixolingvistik asoslari” bo'limida insonning lingvistik mavjudligi masalalari atroflicha muhokama qilinadi, lingvodidaktikaning o'qitish bilan bog'liqligi – til yoki nutq faoliyati [2.28].

Psixologiyaning lingvodidaktik nazariya holatiga ta'siri juda kuchli. Nutq psixologiyasi og'zaki va yozma nutqni, tashqi va ichki nutqni, nutq faoliyatining turli tomonlarini, nutq predmetini tekshiradi; ta'lim psixologiyasi – bilim, qobiliyat,

ko'nikmalar qanday shakllantirilishi, o'quv jarayonida yuqori aqliy funksiyalar qanday amalga oshirilishini anglatadi; umumiy psixologiyani o'rganish sohasida, nutq subyektini faoliyatining motivatsion sohasi (I.A.Zimnyaya), "nutq va fikrlash" muammosi (L.S.Vygotskiy, A.R.Luria, A.N.Leontiev); ijtimoiy psixologiya turli ijtimoiy guruhlarining nutqiy xulq-atvorini, til standarti yoki me'yorini, kommunikativ kompetentsiyaning ijtimoiy-madaniy jihatlarini, ijtimoiy-madaniy jarayon sifatida tushunishni o'rganadi; va, albatta, kognitiv jarayonlar psixologiyasi bilan shug'ullanadigan kognitiv psixologiya lingvodidaktikaning diqqatini jalb qiladi [3.47].

Umuman olganda, zamonaviy lingvodidaktika ilmiy bilimlarning chuqur psixologik ildiz otgan sohasi sifatida namoyon bo'ladi. Bu haqda shaxs sifatida, faoliyat subyektini va ijtimoiy hayot subyektini sifatidagi ilmiy fikrning muammolari va holatini o'rganadigan "Til o'qitishning psixologik asoslari" bo'limida muhokama qilinadi. Lingvodidaktika – zamonaviy ta'lim makonida til o'qitishning an'anaviy usulini almashtirgan fan. Bu yondashuvlarni diversifikatsiya qilish bilan bog'liq bo'lgan til ta'limida tajribali momentning o'ziga xosligini aks ettiradi va ta'lim paradigmasining bilimdan (axborot-kognitiv) gumanistik tomonga tubdan o'zgarishi. Bunday o'zgarishlarning namoyon bo'lishi til ta'limida shakllangan 4 ta yo'nalishda, lingvodidaktika rivojlanayotgan ilmiy kontekstga qayta urg'u berishda, psixologiya va faoliyat bilan bog'liq fanlarga, o'quv predmetini qayta ko'rib chiqishda nutqiy fanlarga murojaat qilishda namoyon bo'ladi. "ona tili", ta'lim maqsadlari sifatida kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan.

Shunday ekan, hozirgi innovatsion til ta'limi sharoitida innovatsion lingvodidaktika muhim ahamiyatga ega. Sababi, o'zga tilli guruhlarida o'zbek tilini o'rgatish jarayonida turli xil elektron mashqlar yordamida dars tashkil qilinsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Shunda o'quvchilarning o'zbek tilini o'rganishga yanada qiziqishi ortadi va ishlab chiqilgan elektron mashqlar o'qituvchilar uchun ham har tomonlama qulay hisoblanadi. Shunday elektron mashqlardan ishlab chiqqanmiz va shuni tahlil qilib o'tsak:

ushbu elektron mashq 5-sinf o'zbek tili darsligi yuzasidan LearningApp.org programmasi asosida tuzilgan. Bunda o'quvchilar rasmlarda nima tasvirlanganligini to'g'ri topishlari kerak va ular shu asosda baholanadi.

Yuqoridagi elektron mashq ham 5-sinf o'zbek tili darsligi "Ertaklar olamida" mavzusidan tuzilgan. Ushbu mashqda ertak nomlarini rasmlar orqali birlashtirish lozim. Bu orqali o'quvchilar ertak nomlarini eslab qoladi va ular uchun faqat ertak nomlarini aytib qo'ymasdan shunday mashqlardan foydalanilsa o'quvchilar uchun mavzuga bo'lgan qiziqish uyg'onadi.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, o'qituvchilarning dars jarayonida AKT vositalaridan foydalanishi samarali va innovatsion til ta'limi sharoitida elektron lingvodidaktikaning bugungi kunda ahamiyati kuchli. Sababi o'quvchilar an'anaviy dars jarayonidan zerikdi. Ular uchun kompyuter orqali bajariladigan elektron mashqlar qiziqarli sanaladi. Shunday ekan, bunday elektron mashqlarni ko'plab ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Adabiyotlar:

1. Galskova N.D. Chet tillarini o'qitishning zamonaviy metodlari. O'qituvchi uchun qo'llanma. – M.: Arkti-Glossa, 2000.
2. Galskova N.D., Gez N.I. Chet tillarni o'qitish nazariyasi. Lingvodidaktika va metodologiya. – M.: Akademiya markazi, 2004.
3. Zimnyaya I.A. Pedagogik psixologiya. – M.: Logotolar, 1999.
4. Zimnyaya I.A. Nutq faoliyatining lingvopsixologiyasi. – M.: Mosk. Psixolog. – Ijtimoiy institut, Voronej: NPO MODEK, 2001.
5. Юлдашева Ш.Ш. (2018). Almighty power of the word. Молодой ученый, (3), 238-242.